

УДК 332.142.6:332

Драган Ірина Василівна

старший науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»,

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО- ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Анотація. Розглянуто основні напрямки вдосконалення економічних і правових методів і механізмів регулювання інноваційної та інвестиційної діяльності в сфері екології та природокористування урбанізованих територій. Запропоновано створення Регіонального інноваційного фонду природокористування.

Ключові слова: державне регулювання, інновації, інвестиції, природокористування, урбанізовані території.

Драган И. В. Государственное регулирование инвестиционно-инновационной деятельности в сфере природопользования

Аннотация. Рассмотрены основные направления совершенствования экономических и правовых методов и механизмов управления инновационной и инвестиционной деятельностью в экологической сфере урбанизированных территорий. Предложено создание Регионального инновационного фонда природопользования.

Ключевые слова: государственное регулирование, инновации, инвестиции, природопользование, урбанизированные территории.

Dragan I. V. State regulation of investment and innovation in environmental management

Annotation. It is proved that the purpose of regional innovative environmental policy is to create conditions for sustainable environmental and economic growth in the region, out of regional innovative products to the domestic and foreign markets, replacing imported products in the domestic market by raising the technical level and competitiveness in the region.

A creation of Regional Innovation Fund of Natural Resources and given its organizational structure and functions, including organizational and economic emphasis, expert and control functions of the regional budget spending innovative development, submission to the Government of Ukraine large innovative projects that need government support, works to attract foreign investors.

Key words: government regulation, innovation, investment, natural resources, urban areas.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стабілізація стану навколишнього середовища, збалансований стійкий еколого-економічний

розвиток не можуть забезпечуватися винятково економічними інструментами. У той час як у розвинених країнах переважає думка про вигідність природоохоронної та ресурсозбережної діяльності для людини, суспільства і держави, в Україні склався стереотип відношення до екології як до зайвих витрат. Це зумовлює здійснення процесів управління економікою і природоохоронною діяльністю відокремлено, провокує появу і поглиблення екологічних проблем. Важливою причиною негативних екологічних тенденцій є недооцінка реальної економічної вартості природних ресурсів і послуг, що призводить до їх надмірного споживання, забруднення середовища, відсутності витрат в ціні. При цьому екологічно збалансований варіант програє порівняно з традиційними рішеннями. Ці проблеми зумовлюють потребу адекватного врахування економічної цінності природи, введення екологічного чинника в економічні показники, повної економічної оцінки природних ресурсів для ухвалення екологічно орієнтованих економічних рішень, визначення збитків і шкоди, завданих здоров'ю і майну людини, удосконалення системи екологічних податків, платежів, штрафів.

Таким чином, потреба державної підтримки й управління природоохоронною сферою визначається пріоритетністю розв'язання екологічних проблем, реалізації конституційного права на екологічну безпеку і принципу «забруднювач платить», створення механізму природоохоронного фінансування, посилення екологічного контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок у розвиток теорії та практики оцінювання ефективності природокористування і господарської діяльності зробили Л. Абалкін, А. Аганбегян, А. Аксененко, О. Амоша, Т. Бень, І. Булеєв, Б. Буркинський, О. Василик, Я. Коваль, Н. Коніщева, В. Міщенко, О. Проніна, В. Степанов, А. Турило, А. Шеремет, Л. Червова, М. Чумаченко, С. Харічков, М. Хвесик та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак недостатньо вивченими залишаються процеси вдосконалення економічних і правових методів і механізмів регулювання інноваційної та інвестиційної діяльності в сфері екології та природокористування урбанізованих територій.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з цим особливої актуальності в сучасних умовах набувають дальший розвиток екологічного законодавства, створення системи екологічного управління, формування екологічно справедливого ринку, збільшення державних природоохоронних витрат, екологізація податкової системи, визначення прав власності на природні ресурси, удосконалення науково обґрунтованих інструментів регулювання і стимулювання стійкого еколого-інноваційного розвитку країни і регіонів, екологічнобезпечної поведінки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що основними напрямками впливу на підприємців з метою забезпечення нормалізації їх впливу на навколишнє середовище є адміністративний, правовий та економічний. До останнього зводяться всі варіанти побудови економічної теорії, що входять до загальної концепції інтерналізації зовнішніх ефектів, і системи, відомі в світовій практиці. Основним недоліком розвитку природного комплексу України є недосконалість економічних механізмів і законодавчої бази, що регулюють його використання.

Отже, проблема досягнення балансу між розвитком ринкових, виробничих відносин і підтримкою оптимальної якості навколишнього середовища може бути розв'язана шляхом удосконалення економічного, адміністративного та правового механізмів управління, розробки гнучкіших і адаптованих до сучасних умов інструментів стимулювання, упровадження інноваційних технологій.

Розглянемо основні напрямки вдосконалення економічних і правових методів і механізмів управління інноваційною та інвестиційною діяльністю в екологічній сфері урбанізованих територій.

Пріоритетними векторами розвитку системи адміністративно-правових інструментів є формування й актуалізація правового забезпечення, зокрема в частині відповідальності за порушення природоохоронних вимог, оптимізація системи нормування емісії забруднювальних речовин, підвищення ефективності екологічної експертизи, моніторингу, оцінювання впливу на навколишнє середовище, упровадження систем екологічної сертифікації, екологічного менеджменту, аудиту (стандарти серії ISO 14000), посилення екологічного контролю.

При цьому основними недоліками економічних інструментів є невідповідність ставок податків, платежів за природні ресурси і забруднення середовища реальним економічним оцінкам; невчасна індексація з урахуванням темпів інфляції; відсутність економічної зацікавленості суб'єктів господарювання в упровадженні природоохоронних заходів за рахунок власних коштів; ліквідація системи екологічних фондів і неможливість акумуляції коштів, що надходять, для дальшого цільового використання; відсутність пріоритетів їх витрачання, недостатнє використання програмно-цільового методу фінансування; нерозвиненість пільгового банківського кредитування [5, с. 172].

Виходячи з означених проблем, пріоритетними напрямками розвитку економічних інструментів управління можна визначити вдосконалення системи екологічних податків і платежів, програмно-цільового методу фінансування, пільгового банківського кредитування, стимулювання екологічного підприємництва.

Центральною ланкою економічного механізму природоохоронного управління є платежі за природні ресурси і забруднення навколишнього

середовища. У сучасних умовах наявна значна різноманітність думок про їх характер, методи визначення, напрямки використання. Проблема «екологічного реформування» податкової системи залишається актуальною і в інших країнах, де податки на природні ресурси не забезпечують компенсацію їх виснаження [4].

З метою збільшення природоресурсних доходів бюджету України, забезпечення стійкого розвитку, екологізації оподаткування потрібне забезпечення раціонального вилучення і використання природної ренти. Це дозволить стабілізувати економічну систему шляхом перерозподілу норми прибутку від добувної галузі до переробної, відійти від сировинної орієнтації економіки, акумулювати кошти для виконання екологічних програм. Важливо забезпечити їх використання для розвитку ресурсозбережних технологій, ужиття превентивних природоохоронних заходів, ліквідації наслідків негативного впливу на навколишнє середовище.

На сьогодні в Україні близько дев'яноста відсотків прибутку у виробничій діяльності створюється за рахунок природоресурсних галузей, що визначає потребу екологізації виробничої та невиробничої діяльності [3, с. 28]. Тому одним зі стратегічних напрямків стійкого економічного управління є розвиток еколого-інноваційного підприємництва, формування ринку екологічних товарів, послуг. Ці процеси неможливі без державної підтримки, формування сприятливіших порівняно з природоексплуатаційною діяльністю умов на правовій основі для забезпечення економічної зацікавленості.

Так, досвід зарубіжних країн свідчить, що економічні стимули і правові гарантії є важливою складовою успішного державного регулювання в екологічній сфері [1, с. 72].

Оподаткування дозволяє врахувати екологічні чинники, змінити структуру споживання багатьох товарів, збільшити надходження до

бюджету, стимулювати розвиток еколого-економічної діяльності. Одночасно слід запроваджувати пільги і субсидії під час вторинної переробки, знижки на екологічно чисту продукцію. Для податкового стимулювання інноваційної активності в екологічній сфері потрібне законодавче встановлення пільг (наприклад, з податку на прибуток), що направляється на розвиток виробництва, інноваційні, екологічні, інвестиційні цілі. З метою акумуляції, мобілізації матеріально-фінансових ресурсів актуальним є створення системи екологічного страхування для подолання наслідків техногенних аварій із наданням державних гарантій, для чого слід ухвалити відповідний закон.

Перспективним є впровадження пільгового кредитування еколого-інноваційних проектів, фінансування природоохоронних програм із цільових екофондов у формі субсидування різниці між пільговою ставкою і ставкою комерційного банку. У процесі екологізації кредитної політики можливе впровадження повсюдно використовуваного в розвинених країнах банківського відсотка, що диференціюється залежно від екологічної надійності природокористувача, ступеня його екологічної небезпеки.

Важливим завданням є віддзеркалення в системі національних рахунків показників, скоригованих з урахуванням економічних оцінок наслідків впливу на навколишнє середовище. Для розвитку систем екологічного аудиту потрібне створення структур з підготовки й атестації екоаудиторів, акредитації аудиторських фірм і центрів. Обґрунтоване врахування екологічних вимог під час приватизації народногосподарських об'єктів є чинником їх екологічного оздоровлення, доцільно законодавчо встановити межі відповідальності власників за екологічний збиток від діяльності підприємства, процедуру його оцінювання.

Економічний і фінансовий механізми стійкого розвитку й охорони навколишнього середовища можуть функціонувати тільки за умови їх правового оформлення.

Основними проблемами екологічного законодавства України є перевага норм непрямой дії; відсутність правової бази для реалізації принципу «забруднювач платить» і впровадження ринкових механізмів регулювання природоохоронної діяльності.

Негативний вплив на навколишнє середовище в Україні є платним. Роль, яку відіграють платежі за забруднення, має зберегти колишній статус, а вдосконалення порядку їх установа, стягування, витрачання краще проводити за допомогою засобів екологічного, а не податкового законодавства. Також Закон мусить установити публічноправовий характер права власності на природні об'єкти для задоволення інтересів нинішнього і майбутніх поколінь, обов'язку власників і користувачів ресурсів щодо забезпечення їх охорони і раціонального використання.

В Україні правове регулювання екологічного підприємництва має загальний характер, зводиться до норм про підприємницьку діяльність у Цивільному Кодексі України і норм Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» про державну підтримку за допомогою встановлення [2, с. 357]. Проте в податковому законодавстві ці позиції в частині екологічного бізнесу не відбито, не конкретизовано способи стимулювання, не визначено види пільг.

Таким чином, для розвитку екологічного бізнесу потрібне адекватне правове регулювання, яке припускає застосування економічних стимулів, методів покарання, що забезпечує гласність, контроль з боку екологічних організацій. Лише законодавство може зробити економічно вигідним придбання дорогого природоохоронного устаткування, що дорого коштує, порівняно з платежами, забезпечити страхування екологічних ризиків, резервування коштів для ліквідації та компенсації можливого збитку.

Це вказує на актуальність розробки й ухвалення Закону України «Про екологічне підприємництво», що юридично визначає поняття «екологічне підприємництво», перелік його видів, коло суб'єктів, економічні механізми розвитку, види пільг, ступінь участі держави.

У зв'язку з тенденцією підвищення самостійності суб'єктів України є можливість і потреба розробки і впровадження в практику регіонального екологічного законодавства. Так, питання охорони навколишнього середовища, природокористування і забезпечення екологічної безпеки, законодавства про охорону навколишнього середовища належать до спільного відання України та її суб'єктів. Розробка регіональної правової бази в цій сфері здійснюється з урахуванням природних, географічних, соціально-економічних, екологічних особливостей, норм державного і міжнародного права, специфіки природокористування, унікальності природних об'єктів.

У межах регіональної концепції (програми) органам місцевого самоврядування слід ухвалити власні нормативні акти про природні території місцевого значення, що особливо охороняються, природоохоронну програму, про правила утримання, санітарного очищення територій.

Для визначення порядку фінансування природоохоронних заходів, зниження негативної дії, забезпечення цільового використання коштів потрібне ухвалення регіональних актів (законів, розпоряджень) «Про цільові екологічні фонди».

Проведені дослідження дозволяють констатувати, що для ефективного управління інноваційною діяльністю в екологічній сфері регіонів потрібне вдосконалення їх економічних, правових методів і механізмів за такими напрямками:

1. Адекватне економічне оцінювання природних ресурсів і впливу на навколишнє середовище, компенсації екологічного збитку.

2. Удосконалення системи платежів за користування природними ресурсами і забруднення навколишнього середовища.

3. Фінансування природоохоронних заходів на основі програмно-цільового методу за рахунок ресурсів цільових екологічних фондів, що акумулюють платежі, які надходять.

4. Розробка заходів фінансової підтримки й економічного стимулювання природозбережних інноваційних способів ведення господарської діяльності.

5. Залучення інвестицій у сферу природокористування, виробництво екологічної продукції, розробку еколого-інноваційних технологій.

6. Удосконалення кредитної політики.

7. Розробка й ухвалення нормативних правових актів.

З метою забезпечення перспективного інноваційного розвитку природокористування регіону пропонується вжити таких заходів: створення Регіонального інноваційного фонду природокористування (РІФП), мета якого сприяти максимальному, ефективному використанню інноваційного розвитку природокористування регіону; удосконалення фінансування інноваційних процесів; принципово новий напрямок розділу інновацій в бюджеті регіону – зворотне інвестування розвитку малих підприємств і венчурних фірм на основі участі їх в інноваційних програмах, які пройшли державну експертизу.

До функцій Регіонального інноваційного фонду природокористування входитимуть: накопичення і розробка нововведень; підтримка створення і використання нововведень, поширення інновацій; доопрацювання ідей до конкретних технологій; скупка ідей (нововведень); патентна підтримка.

Також РІФП мусить здійснювати організаційно-економічні, експертні і контрольні функції витрачання регіонального бюджету інноваційного розвитку, надавати Уряду України великі інноваційні проекти,

що потребують державної підтримки; проводити роботу із залучення іноземних інвесторів.

Ініціатором створення Регіонального інноваційного фонду природокористування мають стати органи влади регіону, яким належатиме контрольний пакет акцій. РІФП, на наш погляд, треба створити як відкрите акціонерне товариство.

У сучасних економічних умовах, коли істотно зменшилися внутрішні джерела інвестицій, особливо важливим стає залучення іноземних інвестиційних ресурсів для розвитку РІФП. Світовий досвід свідчить, що прямі іноземні інвестиції мають істотні переваги порівняно з іншими формами залучення фінансових ресурсів з-за кордону. Таким чином, метою регіональної інноваційної природоохоронної політики є створення умов для стійкого еколого-економічного зростання регіону, виходу регіональної інноваційної продукції на внутрішній і зовнішній ринки, заміщення імпоротної продукції на внутрішньому ринку за рахунок підвищення технічного рівня і конкурентоспроможності виробництва в регіоні.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, ми пропонуємо створити Регіональний інноваційний фонд природокористування, для чого визначаємо його організаційну структуру та функції, серед яких виокремлюємо організаційно-економічні, експертні і контрольні функції витрачання регіонального бюджету інноваційного розвитку, пропонуємо подати на розгляд Уряду України великі інноваційні проекти, що потребують державної підтримки, проведення робіт із залучення іноземних інвесторів.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому плануємо продовжити дослідження в цьому напрямку з апробацією його результатів на конференціях і в збірниках наукових праць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрощук Г. О. Програма інноваційного розвитку економіки Німеччини: стратегія високих технологій [Текст] / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. – 2009. – № 3. – С. 72-88.
2. Буркинский Б. В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития [Текст] / Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. – Одесса: Феникс, 2005. – 575 с.
3. Глива В. А. Інноваційні методи забезпечення неперервного моніторингу параметрів довкілля [Текст] / В.А. Глива, Л.О. Левченко // Проблеми науки. – 2008. – № 6. – С. 28-31.
4. Драган І. В. Структурно-динамічні виміри функціонування реального сектору економіки України в контексті його інкорпорації до зовнішньоекономічної діяльності країн Митного та Європейського союзу [Електронний ресурс] / І.В. Драган, Р.В. Кузьменко, В.В. Микитенко // Ефективна економіка. – 2013. – №7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2209>
5. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування : монографія [Текст] / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, Ю.П. Кулаковський. – К.: Кондор, 2004. – 524 с.

Statement of the problem. Today in Ukraine stereotype attitude to the environment as a cost-efficient way. This results in separate implementation processes of economic management and environmental protection, provokes the emergence and deepening environmental problems. An important reason for negative environmental trends are underestimating the real economic value of natural resources and services, this leads to over-consumption, pollution, lack of cost price. This environmentally sustainable option loses compared to traditional solutions.

Urgency. These problems lead to the need for adequate consideration of the economic value of nature, the introduction of environmental factors in economic performance, the full economic assessment of natural resources for environmentally oriented economic decision-making, the definition of loss and damage to health and property rights, improvement of environmental taxes, fees, fines.

The purpose of the article – to explore the process of improving the economic and legal methods and mechanisms of regulation of innovation and investment in the field of ecology and environmental urban areas.

Our task was to study – to explore the development of environmental legislation, the creation of an environmental management system, the formation of environmentally fair market, increasing public environmental expenditure, greening the tax system, determination of ownership of natural resources, improvement of scientifically based instruments for regulating and stimulating innovative sustainable development of the country and regions.

Summary. The article proved by that for effective innovation management in the environmental field region need to improve their economic and legal methods and mechanisms.

This will help the following measures: adequate economic assessment of natural resources and environmental impact, environmental damage compensation; improving the system of payments for the use of natural resources and environmental pollution; financing of environmental protection measures based program budgeting by Environmental Resources funds that accumulate payments; attracting investment in environmental management, production of environmentally friendly products; improvement of monetary policy.

Conclusions and outcomes. We propose to create a Regional Innovation Fund of Natural Resources, define its organizational structure and functions, we propose to submit to the Government of Ukraine innovation projects that need government support to attract foreign investors and to continue research in this direction with his approbation at conferences and in scientific collections works.